

MEHMET GÜLDAL
Milliyetçi Muhafazakâr Neslin Çatısı

MEHMET GÜLDAL 1990 yılında Gölcük'te doğdu. 2015 yılında Girne Amerikan Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. 2017'de Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı'nda tamamladığı “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'deki Komünizmle Mücadele Dernekleri” başlıklı yüksek lisans tezi, 2018 yılında Libra Kitap tarafından yayımlandı. 2024 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda “Milliyetçi Muhafazakâr Neslin Yetiştirilmesinde Bir Çatı: İlim Yayma Cemiyeti (1951-1981)” başlıklı teziyle doktor unvanını aldı. Çalışmaları, Soğuk Savaş dönemi örgütleri, ideolojik ağlar ve Türkiye'deki muhafazakâr düşüncenin entelektüel tarihi üzerine yoğunlaşmaktadır. Araştırma alanları din, siyaset ve sivil toplum ilişkileridir.

İletişim Yayınları 3630 • Araştırma-İnceleme Dizisi 615

ISBN-13: 978-975-05-3917-6

© 2025 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2025, İstanbul

EDİTÖR Aybars Yanık

DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI İlim Yayma Cemiyeti'nin

internet sayfasından alınmıştır (<https://iyc.org.tr/tarihce>)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Funda Dörtkaş

DİZİN Deniz Eroğlu

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MEHMET GÜLDAL

Milliyetçi Muhafazakâr Neslin Çatısı

İlim Yayma Cemiyeti
(1951-1981)

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	9
Giriş	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
Muhafazakârlık, Soğuk Savaş ve Manevi Kalkınma	15
Muhafazakârlık ve modernizm.....	15
<i>İslâmi muhafazakârlık</i>	15
<i>Reaksiyoner modernizm</i>	21
<i>Liberal muhafazakâr yöntem</i>	30
Soğuk Savaş'ın dönüştürücü etkisi.....	36
<i>Soğuk Savaş ve manevi tekâmül</i>	43
Manevi kalkınmadan neoliberal kalkınmaya	
Türk muhafazakârlığının siyasal iktidar mücadelesi.....	54
<i>Necmettin Erbakan ve manevi kalkınma hamlesi</i>	54
<i>Turgut Özal ve neoliberal restorasyon</i>	62

Türk Muhafazakârlığının Çatısı

İlim Yayma Cemiyeti Kuruluyor	67
İlim Yayma hareketinin kuruluşu ve teşkilat yapısı (1951-1993)	67
<i>İlim Yayma Cemiyeti'nin teşkilat yapısı</i>	75
<i>İlim Yayma Cemiyeti'nin taşra teşkilatlanması</i>	77
Kurullar, kongreler ve faaliyetler	83
<i>Yüksek müşavere heyeti</i>	86
<i>İlim Yayma Cemiyeti kongreleri (1951-1981)</i>	88
<i>Yeni bir nesil için aranan cevher: İmam hatip okulları</i>	110
<i>Yeni bir nesil için ikinci cevher:</i> <i>İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü</i>	125
Çatışmasız, kaynaşmış ve seçilmiş bir nesil:	
İlim yayan gençlik	131
İlim Yayma hareketinin yayıncılık faaliyetleri ve patronajları	137
İlim Yayma Cemiyeti'nden İlim Yayma Vakfı'na:	
Bir dönüşüm, 1973	150
Siyasal eklemlenmeden siyasal kuruculuğa:	
İlim Yayma hareketinin siyasal ve sosyal ilişkileri	155
<i>Demokrat Parti ve Adalet Partisi dönemleri</i>	157
<i>Millî Görüş hareketi ve Anavatan Partisi</i>	171
İlim Yayma Cemiyeti'nin finans kaynakları	177
İlim Yayma Cemiyeti'nin toplumsal tabanı:	
Kimdir bu İlim Yayımcılar?	185
<i>Milliyetçi muhafazakâr burjuvazi</i>	187
<i>Milliyetçi muhafazakâr entelijansiya</i>	204
<i>Dinî gruplar</i>	214
<i>Fethullah Gülen ve İlim Yayma Cemiyeti ilişkisi</i>	215
İlim Yayma Cemiyeti'nin öncüleri	218
<i>Yusuf Türel: Türk sağının gölge abisi</i>	219
<i>Sabahattin Zaim: "Hocaların hocası"</i>	226
Türk sağının çatısı: İlim Yayma Cemiyeti	233

İlim Yayma'nın Yöntemi	239
Zararlı ideolojiler karşısında üçüncü yol: Şahsiyetçilik	239
<i>İlim Yayma'nın şahsiyetçiliği</i>	245
İlmin yayılmasında karar anları	257
İdeal genci yaratmak	265
<i>Nurettin Topçu ve beklenen nesil</i>	266
<i>Necip Fazıl Kısakürek'in Büyük Doğu gençliği</i>	275
İmam hatip nesli ve aydın din adamı	284
<i>Nesil yetiştirmek için tohum ekmek</i>	288
<i>Kurtarıcı olarak imam hatip nesli</i>	290
<i>Aydın din adamı olarak imam hatip nesli</i>	294
Sonuç	299
KAYNAKÇA	305
DİZİN.....	315

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	Anavatan Partisi
AP	Adalet Partisi
CIA	Central Intelligence Agency (Merkezî İstihbarat Teşkilatı)
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
İYC	İlim Yayma Cemiyeti
İYV	İlim Yayma Vakfı
MBK	Milli Birlik Komitesi
MSP	Milli Selamet Partisi
MTTB	Milli Türk Talebe Birliği
MÜSİAD	Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

Giriş

İslâmi muhafazakârlık, Cumhuriyet Türkiye'sinde üç tarz-ı siyasetin belirleyici düşünce akımlarından birisidir. Siyasal olduğu kadar sosyal ve ekonomiye içkin de olan İslâmi muhafazakârlık politik bir dünya görüşü olarak yeni bir toplum modelini içerir. İslâmi muhafazakâr görüşü mensup kimselerin ortaya çıkışı ve bir güç odağı haline gelmesi 1950'li yıllarda hem Soğuk Savaş'ın itici gücü hem de Demokrat Parti'nin yeni iktidar bloku sayesinde gelişmiştir. Bir güç odağı olarak ortaya çıkışıyla birlikte İslâmi muhafazakârlık, temelinde nesil yetiştirmeyi de içeren sosyal dönüşüm projelerini önceleyen bir siyasal ajandayı takip eder. Bu çalışmada, İslâmi muhafazakâr ideolojiyi benimseyen ve “manevi kalkınmayı” yöntem olarak kabul eden bir cemiyetin toplumu dinî değerler temelinde yeniden şekillendirmesi tarihsel zeminde incelenecek. Farklı sosyal tabakalardan insanların bir araya gelerek oluşturdukları İlim Yayma Cemiyeti, 1950'li yıllardan itibaren başta İslâmi muhafazakâr ideolojiye mensup isimler olmak üzere Türk sağının çatı yapısı olarak milliyetçi muhafazakâr terkinin oluşumunda hayati bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda İlim Yayma Cemiyeti'nin eğitimden dine, siyaset ve ekonomiye kadar geniş bir ağa nasıl hükmettiği ve mensuplarınca Türk sağını nasıl şekillendirdiği üç bölümde ele

alınacaktır. Fakat öncelikle Türkiye’de siyasal tartışmalarda basat bir olgu olan İlim Yayma Cemiyeti hakkında literatürde yapılan çalışmalardan bahsetmek yerinde olacaktır.

Akademik çalışmalarda, Soğuk Savaş konu başlığı altında çeşitli disiplinlerin çalışmaları ön plana çıkar. Türk sağının kurumsal ve ideolojik yapılanması Soğuk Savaş başlığıyla birlikte ele alındığında, 2000’li yıllardan sonra literatürde dikkat çekici bir canlanma göze çarpar. Türk sağına damga vuran yapılar olan Komünizmle Mücadele Dernekleri,¹ Mücadele Birliği,² Akıncılar,³ Manevi Cihazlanma Derneği, Türk Milliyetçiler Cemiyeti⁴ ve Milli Türk Talebe Birliği⁵ gibi yapılar üzerine önemli çalışmalar kaleme alınmıştır. Çalışmanın nesnesi olan İlim Yayma Cemiyeti’ni bahse konu yapılardan ayıran en dikkat çekici özelliği halen aktif olarak varlığını korumasıdır. Köklü bir geçmişe ve geniş teşkilat yapısına sahip olmasının yanı sıra siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde etkin bir faaliyet alanı kurmasına karşın, İlim Yayma Cemiyeti bugüne kadar akademik bir uğraşın konusu ol(a)mamıştır. İlim Yayma Cemiyeti’ni özgün kılan basat vasfı, kurulduğu ilk andan itibaren milliyetçi muhafazakâr dünya görüşüne bağlı/uygun yeni insan üretme amacını politik bir hatta oturtmasıdır. İYC, macerasına küçük bir zümreyle başlar; “dindar nesiller” adıyla anılacak ve günümüz Türkiye’sinde devam eden bir tartışma konusu haline gelecek muhafazakâr dindar gençlik üretimini ana tartışma konusu yapması bakımından kurucu bir aktör olarak siyasal ve sosyal tarihte yerini alır. Türkiye’de imam hatip okullarının dinî eğitimi önceleyen bir meslek okulu olmak ötesinde politik amaçlarla kuşandırılmasında ve okulların açılmasında İlim Yayma Cemiyeti önemli bir fonksiyonu yerine getirir.

- 1 Ertuğrul Meşe, *Komünizmle Mücadele Dernekleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- 2 Ekin Kadir Selçuk, *Mücadeleciler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- 3 Ertuğrul Zengin, *Akıncılar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2021.
- 4 Murat Kılıç, *Türk Milliyetçiler Derneği*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- 5 Çağatay Okutan, *Bozkurt’tan Kur’an’a Milli Türk Talebe Birliği 1916-1980*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

İYC'nin imam hatip okulları ve yurt hizmetleriyle başladığı çalışmalarını 1960'lar sonrasında “manevi kalkınma” idealiyle birleştirerek kendisini Türkiye'yi yönetecek nesiller (elit kadrolar) yetiştirmeye adanması cemiyetin varlığının somut ifadesi olarak göze çarpar. 1960'lar sonrasında İYC, yurt ve okul hizmetleriyle sınırlı kalmaz. Türkiye'de kamusal eğitim başta olmak üzere yetişen nesiller üzerinde söz hakkı talep eder. Bu nedenle ülke içinde ve dışında farklı muhafazakâr yapılara dahil olarak gücünün sınırlarını sınar ve geliştirir. 1970'ler sonrasında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal kriz sürecinde İYC'nin entelektüel tabanına dahil olan isimlerin Türk-İslâm sentezi olarak anılacak ve temelinde toplumsal yapının muhafazakârlaştırılmasını amaç edinen “yeni toplum ve gençlik” restorasyonunu Türkiye'nin kurtuluş reçetesi olarak sunduğu görülür. Bu restorasyon beklentisi İYC ve Aydınlar Ocağı'nın kurulmasıyla birlikte, özellikle 12 Eylül sonrası dönemde askerî rejimi de ikna ederek muhafazakârlaştırılmış bir kültür programı çerçevesinde sosyal ve siyasal alanı ekonomik dönüşüme uygun şekilde biçimlendirir. Yine aynı dönemde, İYC'nin Anavatan Partisi'nin kuruluşunda aktif rol almasıyla birlikte ortaya bir iktidar bloku çıkar. İlim Yayma Cemiyeti, Aydınlar Ocağı ve Anavatan Partisi Turgut Özal'ın öncülüğünde yeni bir güç odağı haline gelir. Böylece 1980 sonrası dönem, 1950'ler sonrasında ekilen tohumların hasatlarının toplandığı yeni bir sürece tekabül edecektir.

Çalışma sürecinde öncelikle birincil ve ikincil kaynaklarla birlikte gazeteler ve dergilerden yararlanıldı. Birincil kaynaklar olarak, İYC'nin yıllık kongreleri ve kamuoyunu bilgilendirmek için yayımladığı eserlerden yararlanıldı. İkincil kaynaklar konusunda, 1950 ile 1981 yılları arasında İYC'ye değen ve sirayet eden milliyetçi muhafazakârların anılarının büyük bir kısmı taranarak İYC'nin sahip olduğu sosyal ilişki ortaya konmaya çalışıldı. 1951 yılında kurulan ve halen aktif olarak varlığını devam ettiren bir yapının zaman içerisinde yaşadığı kırılmaları doğru görebilmek ve gösterebilmek, ayrıca zamanın ruhunu yeniden yakalamak için gazeteler, anılar, resmî evrak-

lar ve dernek evrakları karşılaştırmalı biçimde kullanıldı. Böylece İlim Yayma Cemiyeti'nin kültürel, dinî, siyasi ve iktisadi varlığı tarihsel belge ve yöntemler aracılığıyla çalışma boyunca yeniden inşa edildi. Bu çalışmanın yazım aşamasında belirli sınırlılıklarla karşılaşmıştır. Bahsedildiği üzere, İlim Yayma Cemiyeti 1951 yılında kurulan ve 2024 Türkiye'sinde halen aktif olarak varlığını sürdüren bir yapıdır. 2024 Türkiye'sinde de geçmişte olduğu gibi politik tartışmaların merkezinde olmaya devam etmekte ve varlığını güçlü şekilde devam ettirmektedir. Cemiyet sahip olduğu arşivin yanı sıra tarihsel olarak geniş bir idareci ve üye sayısına sahiptir. Çalışmanın yazıldığı günlerde, 1951 yılında cemiyetin kurucularından hayatta olan kimse yoktu. 1970'li yıllarda yönetim kurullarında görev almış belirli isimler hayatta olmasına karşın İYC'nin bugünkü idare heyeti görüşme ve röportaj taleplerine müspet bir geri dönüşte bulunmamıştır. Bu durum çalışmanın en önemli sınırlılığı ve eksiği olarak görülmelidir. Ayrıca İYC ve İYV'nin resmî yayın organı 1990'lı ve 2000'li yıllarda başladığı için tarihsel bilgi ve belge yönünden oldukça sınırlı bir materyal üzerinden çalışıldı.

İYC kurulduğu günden itibaren İstanbul başta olmak üzere, milliyetçi ve İslâmi muhafazakâr ideoloji halkasında yer alan işadamları, akademisyenler, tarikat ve cemaat temsilcileri, bürokratlar ve politikacıları bir araya getirerek, 1950 sonrası oluşan milliyetçi muhafazakâr terkipi oluşturan ana omurga/çatı olmuştur. Bu bakımdan Soğuk Savaş düzeninde ortaya çıkan dergi, dernek, milliyetçi ve İslâmi muhafazakâr politik öznelerin birçoğunun arka planında İYC'nin yarattığı sosyal, siyasi ve iktisadi ilişki ağının bir yansıması göze çarpar. Bu çalışma, İYC'nin ürettiği ağ mekanizmasını ortaya koymakla birlikte, Türk sağının İslâmi muhafazakâr iş dünyası ve entelijansiya tarafından nasıl desteklendiğini göstermesi bakımından da literatüre önemli katkı sunar.